1917'de girdiği Mekteb-i Tıbbiyye'yi beş yıl sonra, ardından girdiği Yüksek Ticaret Mektebi'ni de bir yıl sonra terkedip kaydolduğu İstanbul Dârülfünunu Edebiyat Şubesi'nden 1927'de mezun oldu.

Ankara Etnografya Müzesi'nde bir yıl memur olarak çalışan Rıfkı Melûl sırasıyla Ankara Erkek Lisesi, Kütahya, Akşehir orta okulları, Adana Erkek Lisesi ve İstanbul'un çeşitli liselerinde Türkçe ve edebiyat öğretmenliği yaptı; ayrıca bazı yüksek okullarda ve üniversitelerde dersler verdi, çeşitli ilmî kurumlarda faaliyet gösterdi. Bunlar arasında İstanbul Bölgesi Kitâbeleri Derleme (Kurulu) başkanlığı (1940-1944), İstanbul Fetih Cemiyeti, Eski Eserleri Koruma Cemiyeti üyeliğiyle İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde Osmanlı Türkçesi ve yazısı (1941-1945), Ankara Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi'nde Türk-İslâm sanatları tarihi, klasik Türkçe dinî metinler ve paleografi hocalığı sayılabilir. 1952'den itibaren Türk sanatı tarihi dersleri okuttuğu Güzel Sanatlar Akademisi'nde 1962 yılından ölümüne kadar Türk Sanatı Enstitüsü müdürü ve öğretmeni olarak çalıştı. 22 Ocak 1964'te vefat etti ve Rumelihisarı Kabristanı'na defnedildi.

Çok yönlü bir fikir ve sanat adamı olan, kültür birikimini yazdıklarından çok dersleri ve sohbetleriyle yayan Rıfkı Melûl Meriç pek azı yayımlanmış olan şiirleri ve özellikle rubâîleriyle tanınmıştır. Edirne'de iken başladığı ilk şiir denemelerinin bazılarını mahallî bir gazetede yayımlamış, daha sonraki şiirleri *Servet-i Fünûn, Düşünce, Şebab, Yarın, Hayat* ve *Mihrab* gibi dergilerde çıkmıştır. Eski ve yeni tarzda pek çok nazım şeklini deneyen Rıfkı Melûl son dönemin en çok rubâî yazan şairlerindendir. Şiirleri geleneksel Türk şiirinin aşk ve hikmet temaları üzerine kurulmuş, tasavvufî, rindane ve çok defa kaderci bir düşünceyi yansıtan lirik parçalardır.

Rıfkı Melûl Meriç

Meriç'in önemli bir cephesi de eski Türk sanatları ve eserleriyle ilgili, çoğu az bilinen veya hiç bilinmeyen belgelere dayanarak yaptığı araştırmalardır. Bu alanda yoğun çalışmalar yapan yazar Türk-İslâm sanatları üzerinde yazılı eserlere, âbidelere, kitâbelere, mezar taşlarına ve arşiv belgelerine dayanıp bu eserlerin korunması, tasvir ve tesbitlerinin yapılması, her yönüyle incelenmesinin millî bir görev olduğunu ifade ederek bunları düşüncesizce yok edenlere ve özellikle koruma görevi olanların kayıtsızlığına şiddetle hücum etmiştir.

Eserleri. 1. *İnkıraz* (Ankara 1928). *Rubâiyyât-ı Melûl I* (İstanbul 1951; kitaplarına girmeyip dergilerde ve ell de kalan şiirlerinden bazıları Muhtar Te fikoğlu'nun kitap ve makalelerinde yayı lanmıştır, bk. bibl.). **3.** *Türk Tezyinî S natları ve Son Üstadlardan Altısı* (tanbul 1937). Eserin giriş kısmında Türk ve İslâm sanatları hakkında genel bilgi verilmiş ve İslâmiyet'te tasvir yasağı üzerinde durulmuş, "Yazı Sanatı" başlığı altında da hat sanatının gelişmesiyle ilgili mâlûmat verilmiştir. **4.** *Türk Nakış Sanatı Tarihi Araştırmaları I: Vesikalar* (Ankara 1953). Osmanlı nakış sanatına dair genel bilginin yer aldığı mukaddimeden sonra arşiv belgelerine dayanarak Osmanlı nakkaşlarının isimleri listeler halinde verilmiştir. **5.** *Türk Cilt Sanatı Tarihi Araştırmaları I: Vesikalar* (Ankara 1954). Türk ciltçiliği ve mücellitleriyle ilgili yetmiş yedi belgeyi ihtiva etmektedir. **6.** *Mimar Sinan Hayatı, Eseri I* (Ankara 1965). Sinan ve eserleri hakkında kaleme alınmış yazma halindeki eserlerden dördünün metnidir.

Rıfkı Melûl Meriç'in bunların dışında çeşitli dergilerde yayımlanmış araştırma ve inceleme yazılarından başlıcaları şunlardır: "Akşehir Türbe ve Mezarları" (*TM*, V [1936], 141-212;.yazarın öğretmenlikle bulunduğu Akşehir'de 1931-1934 yılları arasında yaptığı araştırmaların ürünüdür). "Osmanlı Tabâbeti Tarihine Ait Vesikalar I, Cerrahlar, Kehhâller" (*Tarih Vesikaları*, sy. 16 [1955], s. 27-113); "Hicrî 1131 Tarihinde Enderunlu Şairler, Hattatlar ve Mûsiki Sanatkârları Tezkiresi (*İstanbul Enstitüsü Dergisi*, sy. 2 [1956], s. 139-168); "Beyazıd Câmii Mimarı" (*AÜ İlâhiyat Fakültesi Türk ve İslâm Sanatları Yıllık Araştırmalar Dergisi*, II [1958], s. 5-77); "Edirne'nin Tarihî ve Mimarî Eserleri Hakkında" (*Türk Sanatı Tarihi Araştırma ve İncelemeleri*, İstanbul 1963, s. 439-536; bu araştırma müstakil bir kitap halinde yayımlanmıştır [İstanbul 1963]) (eserlerinin geniş bir tahlili ve tanıtımı için bk. Hâlenur Kâtipoğlu, "Rıfkı Melûl Meriç'in Hayatı ve Eserleri", *Sanat ve İnanç* [haz. Banu Mahur – Hâlenur Kâtipoğlu], İstanbul 2004, I, 11-27).

BİBLİYOGRAFYA :

Rıfkı Melûl Meriç – Hilmi Ziya Ülken, *Rubâiyyât-ı Melûl*, İstanbul 1951, s. 1-78; Hilmi Ziya Ülken, "Rıfkı Melûl Meriç (1901-1964)", *AÜİFD*, XII (1964), s. 135-137; İbnülemin, *Son Asır Türk Şairleri*, s. 1493-1495; Ahmet Hamdi Tanpınar, *Edebiyat Üzerine Makaleler* (haz. Zeynep Kerman), İstanbul 1977, s. 392-394; Muhtar Tevfikoğlu, *Rıfkı Melûl Meriç*, Ankara 1986; a.mlf., "Ölümünün 15. Yılında Rıfkı Melûl Meriç'in

ABDÜLHAK b. MAHYÛ

عبد الحقّ بن محيو

Benî Merîn kabilesinin reisi ve Merînîler'in kurucusu.

bk. MERÎNÎLER

Mağrib'de hüküm süren bir Berberî hânedanı (1196-1465).

MERÎNÎLER

(بنو مرين)

Mağrib'de hüküm süren bir Berberî hânedanı (1196-1465).

Berberî Zenâte kabilesine mensup büyük bir sülâle olan Merînîler, Mağrib-i Aksâ'ya (Fas) yerleşmelerinden önce Kayrevan'ın güneyinden Sudan sahrasına uzanan geniş bir bölgede hiçbir hükümdara bağlı olmadan ve hiçbir devlete vergi vermeden göçebe hayatı yaşıyorlar; avcılık, hayvancılık ve yağmacılık yaparak geçimlerini sağlıyorlardı. Benî Hilâl yaşadıkları bölgeyi istilâ edince V. (XI.) yüzyıldan itibaren Cezayir'in kuzeybatısındaki yaylalara göç etmek zorunda kaldılar. Önce Tâhert tarafına, daha sonra Zâb bölgesine giden Merînîler, zamanla Mağrib-i Aksâ'nın doğu kesimlerine yerleşip bölgedeki askerî ve siyasî hareketlere katılmaya başladılar.

Murâbıtlar'ın son dönemlerinden itibaren reisleri Muhaddab b. Asker'in gayreti sayesinde büyük güç kazanan, ancak Muvahhidler tarafından üzerlerine gönderilen süvari birliği karşısında yenilip liderleri Muhaddab'ı kaybeden Merînîler (540/1145) bu yenilginin ardından Sudan sahrasına geri döndüler. 561 (1166) yılında liderleri Mahyû (Muhyû, Mahyo) b. Ebû Bekir zamanında Muvahhid Sultanı Ebû Yûsuf el-Mansûr'un ordusunda Endülüs'e geçip Erek (Alarcos) savaşında (591/1195) büyük yararlılıklar gösterdiler. Bu savaşta yaralanan Mahyû'nun ölümünden sonra liderlik hânedanın kurucusu olarak kabul

edilen oğlu Ebû Muhammed Abdülhakk'a geçti (592/1196). Muvahhidler'in Papa III. Innocent'in çağrısıyla oluşan Haçlı ordusu karşısında İspanya'da uğradıkları İkāb (Las Navas de Tolosa) mağlûbiyeti (609/1212-13) Endülüs ve Kuzey Afrika'daki hâkimiyetlerinin sarsılmasına yol açtı. Bu durum Merînîler'in Mağrib-i Aksâ'da yerleşmesini kolaylaştırırken Abdülvâdîler'in Mağrib-i Evsat'ı ve Hafsîler'in Tunus'u ele geçirmelerine zemin hazırladı.

Merînîler, bu dönemde öncelikle yıkılmaya yüz tutmuş Muvahhidler'le uğraşmak yerine bölgede huzuru bozan bedevî Arap kabileleriyle mücadele edip kurtarıcı unsur olarak görünmeyi başardılar. 613 (1216) yılında üzerlerine gönderilen 20.000 kişilik Muvahhid ordusunu yenip Tâze'yi (Tâzâ) ele geçirdiler. Ebû Muhammed Abdülhakk'ın ölümünün ardından yerine geçen oğlu Ebû Saîd Osman, Muvahhidler'in kendilerine karşı tahrik ettiği Benî Riyâh'ı bozguna uğrattıktan sonra (614/1217) aralarındaki ihtilâfı gidererek bölgedeki çok sayıda kabileyi ve şehri hâkimiyeti altına aldı. 620'de (1223) Fâzâz'ı ele geçirdi. Böylece Merînîler Mağrib-i Aksâ'nın kuzeyine fiilen hâkim oldular. Ebû Saîd Osman'ın (ö. 637/1239-40) yerine geçen kardeşi Muhammed b. Abdülhak dönemi Muvahhidler'le mücadele içinde geçti. Muvahhidler karşısında bozguna uğrayan Merînîler'in bir kısmı dağlara çekildi, bir kısmı Tâze'de ikamet eden akrabaları Gıyâse kabilesine sığındı. Muhammed'in ölümü üzerine (642/1244-45) tahta geçen Ebû Yahyâ Ebû Bekir b. Abdülhak, Merînîler arasındaki ihtilâfları hallederek onları tek bir çatı altında toplamayı başardı. Ebû Yahyâ, İfrîkıye Hafsîleri'ni metbû tanıdığını açıklayıp Miknâs, Tâze, Fas, Selâ ve Ribâtülfeth'i ele geçirdi. 653 (1255) yılında 80.000 kişilik Muvahhid ordusunu Fas yakınlarında mağlûp etti. Muvahhidler ülkelerinin kuzey yarısında Merînî hâkimiyetini tanıdılar. Ebû Yahyâ aynı yıl iktisadî, ticarî ve stratejik açılardan önemli Vâdîder'a ve Sicilmâse'yi zaptetti. Böylece Muvahhidler güneydeki topraklarını da kaybettiler ve hâkimiyetleri Merâkeş bölgesiyle sınırlı kaldı.

Ebû Yahyâ Ebû Bekir ölünce (656/1258) yerine önce oğlu Ömer geçti. Ancak kabilenin ileri gelenleri Ebû Yahyâ'nın kardeşi Ebû Yûsuf Ya'kūb b. Abdülhakk'ın Merînî tahtına geçmesini istiyorlardı. Ebû Yûsuf Ya'kūb yeğenini bozguna uğratarak sultanlığı bırakmaya zorlayınca Ömer, Miknâs valiliğinin kendisine verilmesi şartıyla saltanattan feragat etti. Ebû Yûsuf Ya'kūb, Keldâmân civarında Abdülvâdîler ordusunu hezimete uğrattı. Merînî ailesi içinde çıkan ihtilâfları halletti. 658'de (1260) İspanyollar'ın eline geçen Selâ şehrini kurtardı. Ertesi yıl hıristiyan devletlere karşı Endülüs müslümanlarına yardım amacıyla gönderdiği birlikler Şerîş (Jerez) civarında Portekizliler'le çok çetin savaşlara girdi. Muvahhidler'le de mücadelesini sürdürerek 660'ta (1262) onları mağlûp eden Ebû Yûsuf, Tâmesnâ ve Rif'i topraklarına katıp hâkimiyetini Vâdîümmürrebî'ye kadar genişletti. Ardından büyük bir ordunun başında Muvahhidler'in başşehri Merakeş'i kuşattı (661/1263), ancak ele geçiremedi. 666'da (1268) Muvahhidler'e yardım eden Abdülvâdîler'i Vâdîtelâğ'da bozguna uğrattıktan sonra Muvahhid Halifesi Ebû Debbûs'u Merakeş civarında mağlûp ederek şehre girdi ve Muvahhidler Devleti'ne son verdi (668/1270). Bu olay Merînîler tarihinin dönüm noktası oldu. Önceleri selefleri gibi "emîr" unvanını kullanan Ebû Yûsuf bundan sonra "emîrü'l-müslimîn" unvanını aldı.

Bölgedeki isyanları şiddetle bastıran Merînîler, 670 (1271-72) yılında Tâze Geçidi'nde Abdülvâdîler'e karşı büyük bir zafer kazandılar. Ebû Yûsuf 672'de (1273-74) önce Tanca'yı, ardından fakih Ebü'l-Kāsım el-Azefî'nin idaresindeki Sebte'yi (Ceuta) zaptederek Endülüs'e geçme imkânını elde etmiş oldu. Daha sonra Abdülvâdîler'in eline geçen Sicilmâse'yi geri alıp (673/1274-75) Mağrib-i Aksâ'nın her tarafına hâkim oldu. Mağrib'de barutun ilk defa Sicilmâse kuşatmasında kullanıldığı rivayet edilir.

Başşehir olarak Fas'ı seçen Merînîler seleflerinin bıraktığı sosyal ve idarî yapıyı devam ettirdiler. Bu dönemde şehirlerin İslâmlaşma ve Araplaşma süreci önemli gelişme kaydetti. Sultan Ebû Yûsuf Ya'kūb, Fas'ın yakınında askerî ve idarî özelliği ağır basan önceleri Medînetülbeyzâ, daha sonra Fâsülcedîde adı verilen şehri inşa etmiş, Fâsülkadîme diye adlandırılan eski şehir ise ticaret ve ilim merkezi niteliğini sürdürmüştür.

Merînîler Devleti'nin kuruluşunu tamamlayan Sultan Ebû Yûsuf Ya'kūb, Abdülvâdîler ile barış antlaşması imzaladıktan sonra hıristiyanlarla cihad etmek amacıyla Endülüs'e geçti (674/1275). Don Nuno de Lara kumandasındaki Kastilya ordusunu Kurtuba (Cordoba) yakınlarındaki İsticce (Ecija) savaşında mağlûp ederek çok sayıda esir ve ganimet elde etti (15 Rebîülevvel 674 / 8 Eylül 1275). Müslümanların Endülüs'te tutunmaları ve hıristiyan saldırılarını püskürtmeleri açısından önemli olan bu savaştan iki yıl sonra tekrar Endülüs'e geçen Sultan Ebû Yûsuf Ya'kūb, İşbîliye (Sevilla) üzerine yürüyüp hıristiyan ordusunu yenilgiye uğrattı. Burada ordusuna karargâh olmak üzere yeni bir şehrin kurulmasını emretti. Nasrî Hükümdarı II. Muhammed el-Fakīh'in desteğiyle Kurtuba'ya hücum etti. Hıristiyanlar şehri savunurken Kastilya kralı barış istedi.

Sultan Ebû Yûsuf Ya'kūb, oğlu IV. Sancho'ya kaptırdığı tahtını geri almak için kendisinden yardım talep eden Kastilya ve Leon Kralı X. Alphonso'ya yardım maksadıyla 681'de (1282) üçüncü Endülüs seferine çıktı. Cezîretülhadrâ'da huzura kabul edilen X. Alphonso sultanın elini öperek tacını ona takdim etti. Kastilya topraklarını yağmalayıp aldığı ganimetlerle birlikte Mağrib'e dönen Sultan Ya'kūb en önemli Endülüs seferini 684 (1285) yılında gerçekleştirdi. Nasrî birliklerinin de katıldığı ordusuyla başta İşbîliye olmak üzere pek çok şehir üzerine akınlar düzenledi. Zor durumda kalan IV. Sancho, Gırnata'ya saldırmayacağını ve müslüman tüccarlara zarar vermeyeceğini söyleyerek barış talebinde bulundu. Ebû Yûsuf, hıristiyanların eline geçmiş olan ve on üç yük olduğu rivayet edilen Arapça kitapları bu sefer esnasında geri alıp Fas'a gönderdi.

Ebû Yûsuf Ya'kūb, Merînîler'in Endülüs'te başlattığı cihad geleneğini Nasrîler'le anlaşarak kurduğu ceyşülguzât teşkilâtıyla sürekli hale getirdi. Gırnata'da her an savaşa hazır bekleyen ceyşülguzâtı Merînî süvarilerden oluşan ve "meşîhatülguzât" adı verilen bir grup asker sevk ve idare ediyor, reislerine de "şeyhülguzât" deniliyordu. Mansûr lakabıyla anılan Ebû Yûsuf Ya'kūb ülkesinin imarına büyük önem vermiş, cami ve medreselerin yanında cüzzamlılar ve ruh hastaları için hastahaneler, düşkünler için bakımevleri yaptırmış, bunların ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla vakıflar kurmuştur.

Sultan Ebû Yûsuf'un Muharrem 685'te (Mart 1286) ölümünden sonra yerine geçen oğlu Ebû Ya'kūb Yûsuf en-Nâsır, Endülüs'te istikrarı sağlamak için öncelikle Nasrî sultanı ve Kastilya kralı ile antlaşmalar yaptı. Akrabalarından birinin Vâdîder'a'da çıkardığı isyanı bastırmak üzere gönderdiği kardeşi de âsilere katıldı. Sultan bu meseleyi halletmeye çalışırken Merakeş'e vali olarak gönderdiği oğlu Ebû Âmir'in isyanıyla karşılaştı. Ayrıca Merî-

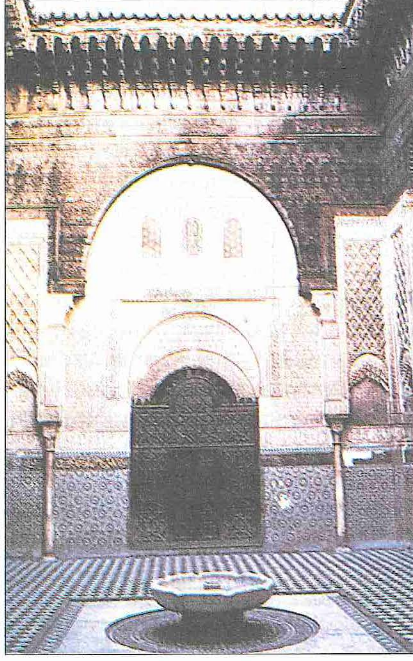
nîler'in bir kolu olan Vattâsî ailesinden Ömer b. Yahyâ el-Vezîr'in isyanıyla yedi yıl uğraştı.

690 (1291) yılında Ebû Ya'kūb Kastilya ordusunun hücumlarını önlemek amacıyla Endülüs'e geçip Tarîf'te karaya çıktı. Şerîş ve İşbîliye şehirleri üzerine düzenlediği saldırılar sırasında Nasrî Sultanı Muhammed el-Fakīh, Kastilya Kralı IV. Sancho ile antlaşma yaptı. Ancak Kastilyalılar Tarîf'i işgal edince hatasını anlayıp Merînîler'le yeniden ittifak kurdu (692/1293).

Ebû Ya'kūb, Abdülvâdîler'den Osman b. Yağmurasan'ın Nasrî Sultanı Muhammed el-Fakīh ve IV. Sancho ile kendisine karşı iş birliği yapmasını affetmedi ve Abdülvâdîler'e son vermeye karar verdi. Abdülvâdîler'in bazı şehirlerini işgal etti ve başşehir Tilimsân'ı sekiz yıl üç ay süreyle kuşattı. Ancak Tilimsân düşmek üzereyken hadımlarından biri tarafından suikast sonucu öldürüldü (706/1306-1307). Uzun yıllar devam eden muhasara sırasında Tilimsân civarında köşkler, binalar, hamamlar yaptıran, Mansûre şehrini kuran (698/1299) Ebû Ya'kūb, zekâtın devlet eliyle toplanmasına son vererek bu işi mükelleflerin iradesine bıraktı, bazı vergileri de kaldırdı. Merînî Devleti'ni daha güçlü ve teşkilâtlı bir hale getirmeye çalıştı.

Sultan Ebû Ya'kūb'un yerine torunu Ebû Sâbit Âmir geçti. Tilimsân kuşatmasını kaldırarak Abdülvâdîler'le barış imzalayan Ebû Sâbit, Evrebe emîrlerinin yanı sıra Merînî tahtında hak iddia eden akrabalarıyla uğraşmak zorunda kaldı. Âsilerden Şeyhülguzât Osman b. Ebü'l-Alâ el-Merînî Endülüs'ten Mağrib'e geçip Sebte, Gumâre ve Arâiş'i istilâ etti. Bu gelişmeler karşısında Ebû Sâbit Sebte üzerine yürüyerek şehri kuşattı (Zilhicce 707 / Haziran 1308). Kuşatma devam ederken vefat eden Ebû Sâbit'in yerine geçen kardeşi Ebü'r-Rebî' Süleyman muhasaraya son verip Fas'a döndü. Abdülvâdîler'le ve Gırnata sultanı ile dostluk antlaşmalarını yeniledi. Onun iki yıl süren dönemini sulh, sükûn ve refah günleri olarak niteleyen İbn Haldûn bu devirde umranın geliştiğini, ancak lüks ve israfın ortaya çıktığını belirtir.

Ebü'r-Rebî' Süleyman'ın ardından tahta geçen Ebû Saîd II. Osman halka yapılan haksızlıklara son verdi, meks gibi bazı vergileri kaldırdı. Öldürme veya şer'î ceza yüzünden tutuklananların dışındaki mahkûmları affetti. Sahillerin daha iyi korunabilmesi için Selâ şehri tersanesinde yeni bir donanma inşa edilmesini istedi. Ancak oğlunun çıkardığı başta olmak üzere ülkede baş gösteren isyanlarla uğraşmaktan Endülüs'e zaman ayıramadı. İmar faaliyetlerine önem verdi; Fâsülcedîde, Sihrîc ve Attârîn medreselerini yaptırarak dil, edebiyat, Kur'an, tefsir ve hadis çalışmalarını destekledi.

I. Ebû Saîd devrine ait 723 (1323) tarihli Medresetü'l-Attârîn'in avlusundan bir görünüş

Ebû Saîd'den sonra oğlu Ebü'l-Hasan Ali el-Mansûr tahta geçti (731/1331). Bu sırada Merînîler, Abdülvâdîler ve Hafsîler birbirleriyle geçinemiyordu. Hafsî sultanının kızıyla evlenerek Hafsîler'le akrabalık kuran Ebü'l-Hasan Ali, Mağrib'deki bu üç müslüman devletin barış içinde yaşamasını sağlamaya çalıştı. Kendisine karşı Abdülvâdî sultanıyla ittifak kuran kardeşi Sicilmâse Emîri Ömer'i öldürttü. 732 (1332) yılında Tilimsân istikametine hareket ederek Bicâye'ye yönelik saldırıların ana üssü olan Tiklât'ı ele geçirdi. 735'te (1335) Tilimsân'ı kuşattı. Vecde (Vücde), Vehrân, Milyâne gibi Abdülvâdîler'e ait önemli merkezleri hâkimiyeti altına aldı. İki yıl süren kuşatmanın ardından Abdülvâdîler'in başşehri Tilimsân'a girdi (737/1337).

Ebü'l-Hasan, Nasrî Sultanı IV. Muhammed ile ittifak kurdu. Ebü'l-Hasan'ın gönderdiği kuvvetlerin desteğiyle IV. Muhammed, 709 (1309-10) yılından beri Kastilyalılar'ın istilâsı altında bulunan Cebelitârık'ı geri aldı (733/1333). Ebü'l-Hasan Ali dönemi Endülüs'te İslâm-hıristiyan mücadelesinin zirveye ulaştığı bir devir oldu. Oğlu Ebû Mâlik kumandasındaki birliklerin hıristiyanlara yenilerek oğlunun hayatını kaybetmesi üzerine (740/1339-40) bizzat kendisi 60.000 kişilik ordusuyla Endülüs'e geçti. Ancak Nasrî Sultanı Ebü'l-Haccâc I. Yûsuf kumandasındaki birliklerin kendisine katılmasına rağmen Tarîf civarında Kastilya Kralı XI. Alfonso ve Portekiz Kralı IV. Alfonso'nun birleşik kuvvetleri karşısında yenildi (8 Cemâziyelevvel 741 / 30 Ekim 1340). Endülüs tarihinin dönüm noktalarından biri olan bu hezimetten sonra Nasrî Sultanlığı Kastilya, Aragon ve Portekiz devletlerine karşı sürekli bir savunma siyaseti izlemeye mecbur kaldı. Mağrib'deki devletler de Endülüs'ü kendi kaderine terketti. Hıristiyanlar bu galibiyetin ardından pek çok müslüman beldesini tahrip edip Cezîretülhadrâ'yı işgal ettiler. Ebü'l-Hasan Ali ise Endülüs'ten ayrılarak faaliyetlerini taht mücadelesi içinde olan Hafsîler üzerine yöneltti. Bicâye ve Kostantîne emîrleri gibi pek çok Hafsî emîrinin kendisine katılmasıyla Tunus şehrine girdi (748/1347). Abdülvâdîler'in ardından Hafsîler'in de topraklarını ülkesine katan Ebü'l-Hasan Mağrib'in tamamını ele geçirdi. Ancak bir müddet sonra iktâ arazileri ellerinden alınan bedevî liderleri isyan ederek Ebü'l-Hasan Ali'yi zor durumda bıraktılar. Onun Benî Hilâl ve Benî Süleym kabileleriyle yaptığı savaşlarda öldüğüne dair gelen haberler üzerine oğlu Ebû İnân Fâris Merînî sultanı olarak biat aldı (749/1348) ve babasının sağ olduğunu öğrenmesine rağmen sultanlıktan vazgeçmeyip mücadelesini sürdürdü. Bu arada Abdülvâdîler de Tilimsân'ı geri alarak on yıl süren Merînî hâkimiyetinden kurtuldular (749/1348). Ebû İnân Ümmürrebî vadisinde (Medgūsa) cereyan eden savaştan galip çıkarak Cebelülhintâte'ye sığınan babasını tahttan feragate mecbur etti (751/1350). Ebü'l-Hasan Ali kısa bir süre sonra öldü (752/1351). Merînî sultanlarının en büyüklerinden olan Ebü'l-Hasan Ali aynı zamanda edip, şair ve münşîdir. İbn Merzûk el-Hatîb, *el-Müsnedü'ṣ-ṣaḥîḥu'l-ḥasen fî meḥâsini Mevlânâ Ebi'l-Ḥasen* adlı eserinde onun hayatından bahseder. Çok sayıda cami, medrese ve bîmâristan yaptıran Ebü'l-Hasan Ali, Mağrib'i tek bir bayrak altında toplayıp birliği sağlamaya çalışmış, devlet yönetimini kendi elinde tutarak ilmî, adlî ve

Medresetü'l-Attârîn Mescidi'nin mihrabı

malî alanlarda yeni düzenlemeler yapmıştır. Âlimleri teşvik etmiş, alkollü içkilerin zararları hakkında kitap yazan Ebû Zekeriyyâ el-Azefî'yi ve yaptığı usturlâbı kendisine sunan İbnü's-Sebîl et-Teâlimî'yi mükâfatlandırmıştır. Arap kabileleri onun ölümünün ardından Hafsîler'den Ebü'l-Abbas Ahmed el-Fazl'ın etrafında toplanıp bir süre sonra Kābis ve Cerbe'ye hâkim oldular.

Mütevekkil-Alellah unvanını alan Ebû İnân Fâris önce kardeşleri Ebû Sâlim ile Muhammed'i Gırnata'ya sürgüne gönderdi. 752'de (1351) Tilimsân'a girdi ve Abdülvâdîler'in kısa süren ikinci hükümranlığına son verdi. Sûs bölgesinde isyan eden kardeşi Ebü'l-Fazl'ı ortadan kaldırdı. 757-758 (1356-1357) yıllarında Portekiz sahillerine saldırması üzerine Portekiz kralı barış istemek zorunda kaldı. Aragon Krallığı ile iyi ilişkiler kuran Ebû İnân, Hafsîler'in elinde bulunan Kostantîne'yi zaptedip Tunus şehrine girdi. 758'de (1357) başşehir Fas'a döndükten kısa bir süre sonra boğularak öldürüldü (759/1358). Emîrü'l-mü'minîn (halife) unvanını kullanan ilk Merînî sultanı olan Ebû İnân iyi bir savaşçı, aynı zamanda fakih, edip ve şairdi. Mağrib-i Evsat'ı ve İfrîkıye'yi yeniden Merînî hâkimiyeti altına almış, ancak halefleri bu imkânı iyi değerlendirememiştir. İlim ve sanatın yanı sıra imar faaliyetlerinde de bulunan Ebû İnân birçok şehirde mescid, medrese, zâviye, sebil ve hamam yaptırmıştır. Onun inşa ettirdiği Tâliatü Fas adıyla meşhur Bû İnâniyye Medresesi görkemli bir eserdir.

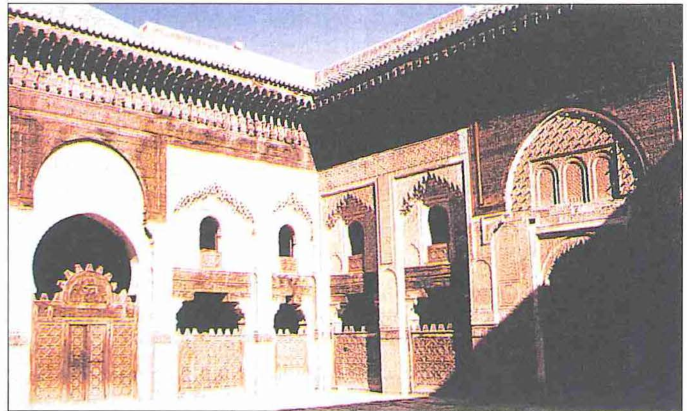
Ebû İnân'dan sonra Merînîler'in gerileme ve çöküş dönemi başladı. Birçoğu çocuk yaşta tahta çıkan sultanlar Arap ve Berberî kabilelerinin isyanları ve iç çekişmeler yüzünden tahtta çok kısa sürelerle kalabildiler. Merkezî otoritenin zayıfladığı, taht kavgalarının arttığı ve iktidarın vezirlerin eline geçtiği bu devirde Abdülvâdîler ve Hafsîler topraklarını Merînîler'den geri alıp devletlerini yeniden kurdular. Ebû İnân'ın ardından oğlu Ebû Zeyyân I. Muhammed tahta geçtiyse de hükümdarlığı çok kısa sürdü. Yerine henüz beş yaşında olan Ebû İnân'ın diğer oğlu Ebû Bekir es-Saîd sultan ilân edildi. Yönetime Vezir Hasan b. Ömer el-Fûdûdî hâkimdi. Bu durumu kabul etmeyen Merînî devlet adamları Ebû İnân'ın kardeşi Ebû Sâlim İbrâhim'e biat ettiler (760/1359).

Müstaîn-Billâh unvanını alan Ebû Sâlim, Nasrî tahtından indirilen V. Muhammed ve meşhur veziri Lisânüddin İbnü'l-Hatîb'i ülkesine çağırdı (761/1360). Ebû Sâlim'in sır kâtibi olan İbn Haldûn ile Lisânüddin İbnü'l-Hatîb Merînî sarayında bir araya geldiler. Ebû Sâlim, 761 (1360) yılında Mağrib-i Evsat'ta gerçekleştirdiği harekâttan bir netice alamadı ve Abdülvâdîler'in toprakları Merînî hâkimiyetinden çıktı. Bu sırada Mağrib-i Aksâ'nın güneyi Merakeş'te yönetim Ömer el-Hintâtî'nin eline geçti. Sicilmâse bölgesi de Ma'kıl Arapları'nın desteğiyle bir Merînî emîrine itaat etti. Devletin zayıflığından faydalanan Vezir Ömer b. Abdullah el-Fûdûdî, Ebû Sâlim'den sonra Ebü'l-Hasan Ali'nin soyundan aklî dengesi bozuk Ebû Âmir Tâşfîn b. Ali el-Müvesves'i sultan ilân ettirdi (Zilkade 762 / Eylül 1361). Ancak ülkede isyanların çıkması üzerine Ebû Zeyyân II. Muhammed b. Ebû Abdurrahman'ı sultan yaptı. Ebû Zeyyân, bütün yetkileri elinde bulunduran vezirden kurtulmanın yollarını ararken daha çabuk davranan vezir sultanı boğdurdu ve on yedi yaşındaki Ebû Fâris Abdülazîz b. Ebü'l-Hasan'ı tahta çıkardı (767/1366). Ebû Fâris devlet işlerini yürütmesine tahammül edemeyip onu öldürttü. Ülkede birliği yeniden sağlamak ve devletine dış politikada saygınlık kazandırmak için harekete geçen Ebû Fâris, Nasrî ve Aragon hükümdarlarıyla barış ve dostluk antlaşması imzaladı (768/1367).

Bu dönemde Nasrî ordusu karadan, Merînî donanması denizden hareket ederek hıristiyanların eline geçmiş olan Cezîretülhadrâ'yı geri aldılar. Ebû Fâris daha sonra Tilimsân üzerine yürüdü ve 772 (1370-71) yılında şehre girip bölgede hâkimiyet kurdu. Merînîler'e yeniden güç kazandıran Ebû Fâris Fas'a dönerken yolda vefat etti (774/1372-73). Yerine çocuk yaştaki oğlu Ebû Zeyyân III. Muhammed Saîd sultan ilân edildi. Bu devirde ülkede istikrar tekrar bozuldu. Nasrî Sultanı V. Muhammed, Merînî ailesine mensup kumandanların idaresinde görev yapan ve Endülüs cihadlarında büyük hizmetleri görülen şeyhülguzâtlık müessesesini ortadan kaldırdı. Gırnata'daki gaziler ve Mağribli gönüllülerden oluşan birlikleri dağıttı. Ayrıca Endülüs'te Merînîler'e ait Cebelitârık şehri Nasrî Sultanlığı'na devredilerek Merînîler'in Endülüs'teki varlığını kesin olarak sona erdirmiş oldu.

Ebü'l-Abbas Ahmed b. Ebû Sâlim İbrâhim (Müstansır-Billâh), Vezir Muhammed b. Osman'ın yardımıyla Merînî tahtına çıktığında (775/1373-74) Merînî toprakları fiilen iki hükümdar arasında paylaşılmış durumdaydı. Fas'ta Ebü'l-Abbas Ahmed, Merakeş'te Nasrî sultanının desteklediği Abdurrahman b. Ebû Yeflûsen (Yağlûsen) hüküm sürüyordu. 784 (1382) yılında Ebü'l-Abbas, Abdurrahman'ı ortadan kaldırıp ülkede tekrar birliği sağladı ve bu başarısını Tilimsân'ı ele geçirerek sürdürdü.

Bu sırada Nasrî sultanının desteğiyle Mûsâ b. Ebû İnân Merînî tahtına çıktı (786/1384). Fakat yönetim Vezir Mes'ûd b. Rahhû'nun elindeydi. Nitekim kısa bir süre sonra beş yaşındaki Ebû Zeyyân IV. Muhammed, Müntasır-Billâh unvanı verilerek sultan ilân edildi (788/1386). Ebû Zeyyân ancak kırk üç gün tahtta kalabildi.

Bû İnâniyye Medresesi'nin avlusundan bir görünüş

Vezir Mes'ûd b. Rahhû, onun ardından daha kolaylıkla üzerinde nüfuz kurabileceği Ebû Zeyyân V. Muhammed b. Ebü'l-Fazl'ı sultan ilân ettiyse de bir müddet sonra Ebü'l-Abbas II. Ahmed b. I. Ahmed tahta geçti (789/1387). Ebü'l-Abbas, Vezir Mes'ûd b. Rahhû'yu öldürterek yönetimi kendi eline aldıktan sonra bölgede hâkimiyet alanını genişletmeye çalıştı. Abdülvâdîler arasındaki iç savaşta II. Ebû Tâşfîn'i destekledi. Onun desteğiyle Tilimsân'ı alan Ebû Tâşfîn, Merînî hâkimiyetini tanıyıp yıllık vergi ödemeyi kabul etti. Ülkesini vezirlerin istibdadından ve Sebte'yi terketmek durumunda kaldığı Gırnata Sultanlığı'nın baskısından kurtaran Ebü'l-Abbas devletinin çöküşünü geçici olarak durdurmayı başardı. Onun 796'da (1394) ölümü üzerine tahta çıkan oğlu Abdülazîz b. Ahmed Tilimsân ve civarını itaat altına aldı. Üç yıl süren saltanatının sonunda Fas'ta ölen Abdülazîz'in yerine kardeşi Ebû Âmir Abdullah geçti. Vezirlerin baskısından kurtulamayan Abdullah'ın vefatının (800/1398) ardından diğer kardeşi Ebû Saîd Osman'a biat edildi. On altı yaşında olan Ebû Saîd döneminde ülkenin sınırları korunamaz hale geldi. Tilimsân'ı istilâ eden Hafsî sultanı Fas üzerine yürüdü. Zor durumda kalan Ebû Saîd, Hafsî hâkimiyetini kabul ettiğini bildirerek barış istedi (812/1409). Böylece Merînîler Hafsîler'e bağlanıp istiklâllerini kaybetmiş oldular. 818 (1415) yılında Sebte altın, köle ve baharat yolu ticaretini eline geçirmeyi hedefleyen Portekiz Kralı I. Jean tarafından işgal edildi. 823'te (1420) veziri tarafından öldürülen Ebû Saîd'in yerine geçen kardeşi Abdullah (Sîdî Abbû) kısa bir süre sonra çıkan isyan neticesinde ortadan kaldırıldı. Bunun üzerine Merînîler'in son sultanı olan Ebû Muhammed Abdülhak b. Ebû Saîd Osman tahta geçti.

Abdülhak devlet yönetimini hâcible vezirlerine bıraktı. Vezirlik Merînîler'in bir kolu olan Vattâsîler'e verildi. Bu vezirlerden Ebû Zekeriyyâ Yahyâ b. Yahyâ b. Zeyyân el-Vattâsî yönetimi tamamıyla eline aldı ve önemli görevlere akrabalarını getirdi. Ebû Zekeriyyâ'nın iş başına gelmesiyle iç savaş ve karışıklıklar başladı. Ebû Zekeriyyâ, Şâviyye Arapları'nın başlattığı isyanı bastırmak amacıyla sefere çıktığında bir Arap tarafından öldürüldü (852/1448). Kasrüssagîr (Kasrımasmûde) şehri (862/1458) ve Tanca (869/1465) Portekizliler'in eline geçti. Bu şehirlerin halkı katliama tâbi tutuldu. Halkın kendisine olan kızgınlığının ve aynı zamanda Vattâsî ailesinin nüfuzunun gittikçe arttığını gören sultan bu ailenin liderlerini şiddetle cezalandırdı, Fas'ta bulunanların çoğunu öldürttü. Vattâsî ailesinden aldığı vezirlik görevine iki yahudiyi getirdi. Vezirliğin yahudilere verilmesinin ardından ülkedeki yahudiler fukaha ve eşraf üzerinde baskı uyguladılar. Bu durum halkın öfkesini iyice arttırdı. Rivayete göre yahudi vezirlerden birinin müslüman bir kadını dövmesi üzerine halk yahudileri öldürmeye başladı.

Merînîler'in son zamanlarında ülkenin sahillerine saldıran hıristiyanlara karşı direniş hareketlerine destek sağlayan tasavvuf çevreleri ve zâviyeler önem kazandı. Ülkede şeriflere de saygı gösterilmekteydi. Neticede halk İdrîsîler'den Şerîf Ebû Abdullah Ali el-Hafîd'e sultan olarak biat etti. Merînî Sultanı Abdülhak, Ebû Abdullah el-Hafîd'in emriyle Faslı bir grup asker tarafından öldürüldü. Böylece Merînîler Devleti şeriflerin idaresindeki halkın isyanıyla son buldu (869/1465). Ancak Ebû Abdullah el-Hafîd'in saltanatı fazla sürmedi. Vattâsî ailesinden Muhammed b. Yahyâ eş-Şeyh yaklaşık yedi yıl sonra iktidarı onun elinden aldı ve bölgeye Merînîler'in devamı olan Vattâsîler hâkim oldu (876/1471-72).

Merînîler Mağrib'in tamamında hâkimiyet kurmayı, özellikle askerî alanda güçlenerek Endülüs'teki cihad harekâtında varlık göstermeyi amaçlamışlar, bunu gerçekleştirmek için başta sınır komşuları olmak üzere pek çok devletle siyasî, ekonomik ve kültürel ilişkiler kurmuşlardır. Memlük Sultanlığı ile kurulan münasebetler hac kafileleri sayesinde gelişmiş, ilk hac kafilesi 703 (1303-1304) yılında yola çıkmıştır. İki ülke arasındaki kültürel ilişkiler siyasî ve iktisadî münasebetlere göre daha canlıydı. Doğu İslâm dünyasından Fas'a gelen âlimler olduğu gibi Merînî âlimleri de başta Mısır ve Suriye olmak üzere diğer İslâm muhitlerine giderek zamanın âlimlerinden istifade etmişlerdir.

Ebü'l-Hasan döneminde Merînîler Batı Sudan'da hüküm süren Mali Devleti ile de dostane ilişkiler kurmuş, uzun süre devam eden bu ilişkiler ayrıca kültürel ve ticarî hayata yansımıştır. Merînîler'in Nasrîler'le olan münasebetleri bazan gergin bir hal almıştır. İki ülke arasındaki ticarî, siyasî ve kültürel münasebetler son derece canlı olmakla birlikte Nasrî Sultanlığı'nın Merînîler'e karşı hıristiyanlara yardım ettiği ve onlara stratejik önemi haiz yerleri verdiği, hatta bazan Merînîler'in saltanat kavgalarına müdahale ettiği görülmektedir. Merînîler Kastilya ve Portekiz ile mücadele ederken Aragon Krallığı Merînîler'le dostluğa önem veriyordu. Ebû Yûsuf Ya'kūb, Sebte'de çıkan isyanı bastırmak için 673 (1274-75) yılında Aragon'dan yardım istemiş, Ebû İnân el-Merînî döneminde 758'de (1357) Aragon Krallığı arasında bağlılık antlaşması imzalanmıştır.

Merînîler Endülüs hıristiyanlarıyla savaşmakla birlikte onlarla ticarî, siyasî ve kültürel ilişkileri de sürdürmüşlerdir. Nitekim İspanya ve Güney Avrupa'dan gelen öğrencilerin Fas'ta eğitim gördükleri bilinmektedir. Mağrib'de Muvahhidler'den sonra kurulan Merînîler, Abdülvâdîler ve Hafsîler'in kendi hâkimiyet alanlarını geliştirmeye çalışmaları ve bunun için birbirleriyle sürekli mücadele içinde olmaları hıristiyanların Mağrib üzerinde hazırladıkları planlarını uygulamalarını kolaylaştırmıştır.

Merînî toplumunu sultanların mensup olduğu Zenâte kabileleri başta olmak üzere Berberî asıllı kimseler, Cüşem, Ma'kıl ve Riyâh kabilelerine mensup Araplar, Endülüs muhacirleri, hıristiyanlar ve yahudiler oluşturmaktaydı. Bu dönemde Endülüs'ten göç ederek Merînî ülkesine gelenler ülkenin dinî, sosyal ve kültürel hayatında etkili oldular. Tüccar, papaz ya da asker olan hıristiyan Rumlar Sebte, Tanca (Tanger), Fas, Vehrân (Oran), Tilimsân, Bicâye, Kostantîne ve Tunus gibi şehirlerde yerleştiler. Fâsülcedîde yakınındaki Mellâh mahallesi hıristiyanlara aitti. Ülkenin yerli unsurlardan olup İspanya'dan göç edenlerle kuvvet kazanan yahudiler ülkede her alanda varlıklarını göstermişler, vezirlik dahil önemli devlet görevlerine getirilmişlerdir. Yahudilerin büyük bir kısmı Fas'ta Rumlar'la aynı mahallede oturmaktaydı. Ayrıca Merakeş'te bir yahudi mahallesi bulunuyordu.

İki buçuk asır kadar hükümran olan Merînîler Devleti'nin yaklaşık son bir asrı vezirlerin nüfuzu altında geçti. Askerî meseleler, savaş ilânı, vergilerin toplanması, elçilerin görevlendirilmesi ve muahedelerin akdedilmesi, Merînî kabile liderlerinden oluşan bir mecliste tartışıldıktan sonra sultanın kararıyla gerçekleşiyordu. Veliahtlık Merînîler'de önemli görevlerden biriydi. Sultan başşehirden ayrılınca veliaht onun nâibi olur ve zaman zaman orduya kumanda ederdi. 759'dan (1358) itibaren devlet idaresinde vezirlerin etkisi arttı. Yönetimde sultanların rolü azaldığı gibi veliahtlık da önemini yi-

tirdi. Sultanla yapılacak görüşmeleri düzenleyen hâcibler de son dönemlerde vezirler gibi etkili oldular.

Resmî yazışmaların yürütüldüğü Dîvânü'l-inşâ ve'l-alâme ile birlikte Dîvânü'l-asker (Dîvânü'l-cünd), Dîvânü'l-harâc gibi divanlar yanında nezâretü'l-mâristan, nezâretü'l-mebânî, nezâretü'l-ahbâr ve'l-evkāf, emânetü dâri's-sikketi'l-Merîniyye ve nakîbüleşraflık devletin önemli kurumlarıydı. Ayrıca Muvahhidler'den sonra **mahzen*** uygulaması Merînîler tarafından da sürdürülmüştür.

Ülkeyi dokuz idarî bölgeye ayıran Merînîler ayrı bir statü uyguladıkları Sebte'nin idaresini uzun süre Azefî ailesinin yönetimine bıraktılar. Sultanlar adlî meselelerde "kādılcemâa" adı verilen başkadılarla istişareden sonra karar veriyor, askerlerle ilgili adlî konulara kazaskerler bakıyordu. En yüksek yargı organı olan mezâlim mahkemelerine sultan, vezir ya da vekâleten bir kadı başkanlık ediyordu.

Merînî sultanları savaş araç ve gereçlerinin imaline büyük önem verdiler. Muhtemelen barut Mağrib'de ilk defa Merînîler tarafından kullanılmıştır. Merînî ordusu Zenâte Berberîleri ana unsur olmak üzere Cüşem, Ma'kıl, Benî Âmir, Benî Câbir, Hult, Süveyd, Benî Sâlim ve Riyâh Arap kabileleri, Endülüslü askerler, Murâbıtlar zamanından beri orduda görevlendirilen Türk (Oğuz) birlikleri, ayrıca karışıklıklar ve isyanların bastırılmasında kullanılan "hâmiyetü'l-ensâr" adı verilen hıristiyan Rum birliklerinden oluşuyordu.

Merînîler döneminde tarım ve ticaret alanında önemli ilerlemeler kaydedilmiştir. Zekât, cizye, maden gelirleri, gümrük ve ticaret vergileri, ganimet ve müsadere malları devletin başlıca gelir kaynaklarını oluşturmaktaydı. Sultanlar Mağrib topraklarını zekâta tâbi öşrî arazi kabul etmişler, tarım ürünlerinden öşür veya öşrün yarısı kadar vergi almışlardır. Tarımı geliştirmek amacıyla ekilebilir araziler vali, kumandan ve kadı gibi yüksek devlet adamlarına ve kabile reislerine iktâ olarak verilmiştir.

Fas şehrinde kumaş dokuma atölyeleri, zeytinyağı ve sabun üretim yerleri, deri tabakhâneleri, kuyumcu dükkânları, cam atölyeleri, fırınlar, kireç ocakları, tuğla ve kâğıt imalâthaneleri bulunuyordu. Zengin ormanlara sahip olan ülkede Sebte ve Selâ gibi sahil şehirlerinde büyük tersaneler inşa edilmişti.

Hıristiyan ülkeleriyle ticaret Sebte, Selâ, Asîle ve Enfâ gibi liman şehirlerinden yapılıyordu. Merînîler pamuk, karabiber, un, işlenmiş ipek, kâfur, tarçın, kumaş, yelken, gemi donanımı, halat, karanfil (baharat), maun, mücevher ithal ederken bakır, bal mumu, pamuklu bez, mercan, yün, tuz, deri, şeker, hububat ve özellikle buğday ihraç ediyordu. İhraç ürünleri arasında yer alan yünlü kumaşlar Avrupa'da "merinos" ismiyle meşhur olmuştu. Ayrıca ülkede deri işlemeciliği gelişmiş, deri ürünleri Avrupa'da Mağrib'e nisbetle "maroquinerie" (marokencilik - maroken) adıyla ün kazanmıştı. Bu dönemde Batı Sudan'a yünlü, pamuklu ve keten dokumalar, çanak çömlek ve cam kaplar taşıyan Merînî kervanları Sicilmâse'ye tuz, fildişi, deve kuşu tüyü, zamk, buhur, misk götürüyordu.

Ebû Yûsuf Ya'kūb ilk defa Muvahhidî dinarından farklı şekilde sikke bastırdı. Merînî sikkeleri altın ve gümüştendi. Ayrıca bakır paralar da mevcuttu. Ülke gümüş, bakır, demir gibi madenler bakımından zengindi. Altın Sudan'dan getiriliyordu. 1 altın dinar 60 dirhem değerindeydi. Azemmûr, Sebte, Sicilmâse, Fas, Merakeş, Bicâye ve Tunus'ta, ayrıca Endülüs'te Tarîf'te altın sikke basan darphâneler bulunmaktaydı.

Merînîler, Mağrib tarihinde ilk defa başşehir Fas'ı ve diğer şehirleri medreselerle donattılar. Sultanın ve devlet adamlarının kurduğu vakıflar sayesinde medreseler gelişti. Mâlikî fıkhı yaygınlaştırıldı. Karaviyyîn Camii bir ilim merkezi haline geldi. Endülüs'ten iltica eden âlimlere kucak açan Merînî sultanları ilim adamlarına büyük değer verdiler. Saraylarında ilim meclisleri toplayarak âlimlerden istifade ettiler. İbn Haldûn, Lisânüddin İbnü'l-Hatîb, Ebü'l-Kāsım İbn Rıdvân, İbnü'l-Hâc en-Nümeyrî, İbn Merzûk el-Hatîb, İbnü'l-Ahmer ve İbn Cüzey gibi meşhur âlimleri önemli devlet görevlerine getirdiler. Ebü'l-Hasan'ın himayesindeki âlimlerin sayısı hakkında verilen rakamlar dikkat çekicidir. Onun Tunus'tan Fas'a dönerken geçirdiği deniz kazası sırasında yanında 400 âlimin bulunduğu kaydedilmektedir. Birçok âlim Merînîler'le ilgili eser yazmış veya hükümdarlar adına eser

MERÎNÎ HÜKÜMDARLARI

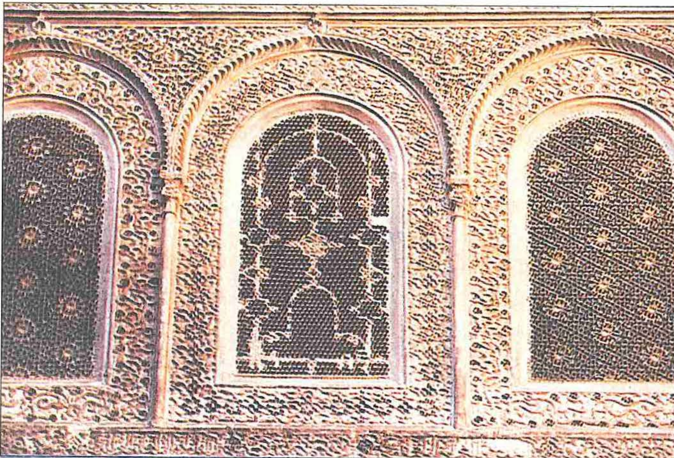
Ebû Muhammed I. Abdülhak b. Mahyû	(592/1196)	Abdülhalîm b. Ebû Ali Ömer (Sicilmâse'de)	(762/1361)
Ebû Saîd I. Osman	(614/1217)	Ebû Zeyyân II. Muhammed b. Ebû Abdurrahman	(763/1362)
I. Muhammed	(637/1239-40)	Ebû Fâris I. Abdülazîz b. Ebü'l-Hasan Ali	(767/1366)
Ebû Yahyâ Ebû Bekir b. Abdülhak	(642/1244-45)	Ebû Zeyyân III. Muhammed Saîd b. Abdülazîz	(774/1372-73)
Ömer b. Ebû Yahyâ	(656/1258)	Ebü'l-Abbas I. Ahmed b. Ebû Sâlim İbrâhim el-Müstansır	(775/1373-74)
Ebû Yûsuf Ya'kūb b. Abdülhak el-Mansûr	(656/1258)	Abdurrahman b. Ebû Yeflûsen (Ebû Yağlûsen) (Merakeş)	(776-784/1374-1382)
Ebû Ya'kūb Yûsuf b. Ya'kūb en-Nâsır	(685/1286)	Mûsâ b. Ebû İnân	(786/1384)
Ebû Sâbit Âmir	(706/1306-1307)	Ebû Zeyyân IV. Muhammed b. Ahmed el-Müntasır-Billâh	(788/1386)
Ebü'r-Rebî' Süleyman	(708/1308-1309)	Ebû Zeyyân V. Muhammed b. Ebü'l-Fazl el-Vâsık-Billâh	(788/1386)
Ebû Saîd II. Osman	(710/1310)	Ebü'l-Abbas II. Ahmed b. I. Ahmed	(789/1387)
Ebü'l-Hasan Ali b. Osman el-Mansûr	(731/1331)	II. Abdülazîz b. II. Ahmed	(796/1394)
Ebû İnân Fâris el-Mütevekkil-Alellâh	(749/1348)	Ebû Âmir Abdullah b. II. Ahmed	(799/1397)
Ebû Zeyyân I. Muhammed	(759/1358)	Ebû Saîd III. Osman b. II. Ahmed	(800/1398)
Ebû Bekir es-Saîd	(759/1358)	Abdullah (Sîdî Abbû) b. II. Ahmed,	(823/1420)
Ebû Sâlim İbrâhim el-Müstaîn-Billâh	(760/1359)	Ebû Muhammed II. Abdülhak b. III. Osman	(823-869/1420-1465)
Ebû Âmir Tâşfîn (el-Müvesves)	(762/1361)		

kaleme almıştır. İbn Ebû Zer', Lisânüddin İbnü'l-Hatîb, İbn Merzûk el-Hatîb ve İbnü'l-Ahmer bunlar arasında sayılabilir. Medreselerin yanında cami, tekke ve ribâtlar da inşa edilmiştir. Sultanların sarayındaki kütüphane ülkenin en büyük kütüphanesiydi.

Bu dönemde tefsir, kıraat, hadis, fıkıh ve tasavvuf ilimlerinde Muhammed b. Yûsuf b. İmrân, Muhammed b. Ali el-Abîd el-Ensârî, Muhammed b. Muhammed el-Harrâz, Ebü'l-Hasan Ali b. Süleyman el-Ensârî el-Kurtubî, Meymûn el-Fahhâr, Abdülmüheymin el-Hadramî, Muhammed b. Abdürrâzık el-Cezûlî, Muhammed b. Saîd b. Muhammed b. Osman el-Endelüsî, Yahyâ b. Ahmed es-Serrâc, Muhammed b. Muhammed el-Makkarî, Ahmed b. Kāsım b. Abdurrahman el-Cüzâmî, İbn Mansûr el-Mağrâvî, İbnü'l-Hâc en-Nümeyrî, İbnü'l-Hâc el-Abderî, Muhammed b. Mûsâ el-Halfâvî, Abdurrahman b. Affân el-Cezûlî; lugat ve nahiv alanında İbnü'l-Bakkāl Muhammed b. Muhammed, Muhammed b. Mûsâ es-Selevî, Mekkûdî, Muhammed b. Ali es-Sebtî, İbnü'l-Murahhal ve nahiv çalışmalarının temeli sayılan *el-Âcurrûmiyye*'nin sahibi İbn Âcurrûm; tarih, coğrafya, astronomi ve matematik dallarında İbn Merzûk el-Hatîb, İbnü'l-Ahmer, İbn Abdülmelik, *el-Enîsü'l-muṭrib*'in yazarı İbn Ebû Zer', *el-Beyânü'l-muġrib*'in müellifi İbn İzârî, *Zehretü'l-âs fî binâ'i medîneti Fâs*'ın sahibi Ebü'l-Hasan Ali el-Ceznâî, meşhur tarihçi ve sosyolog İbn Haldûn, *Taḫrîcü'd-delâlâti's-sem'iyye* adlı eserin müellifi Ali b. Muhammed el-Huzâî, *Mil'ü'l-'aybe*'nin sahibi İbn Rüşeyd, *er-Riḥletü'l-Maġribiyye*'nin yazarı Ebû Muhammed el-Abderî, İslâm dünyasının büyük seyyahı İbn Battûtâ; vakit tayini, mevsimler ve güneşin durumu hakkında bazı keşiflerin sahibi İbnü'l-Bennâ el-Merrâküşî, yaptığı usturlabı Sultan Ebü'l-Hasan'a takdim eden ve usturlabı ağırlığınca altınla mükâfatlandırılan İbnü's-Sebîl et-Teâlimî, yine usturlap sahibi Abdurrahman b. Muhammed el-Câdirî, Ali b. Ali b. Ömer el-Merrâküşî, Ahmed b. Abdullah el-Attâr, Muhammed b. Abdullah et-Tâdilî en tanınmış âlimlerdendir. Ahmed b. Muhammed el-Ceznâî, Muhammed b. Yahyâ el-Azefî ve Kāsım el-Kureşî dönemin meşhur tabipleri arasında sayılabilir.

Merînîler devrinde yaygınlaşan tasavvuf hareketleri Fas'ın dinî hayatına yeni bir çehre kazandırmış, özellikle Medyeniyye ve Şâzeliyye tarikatları yaygınlık kazanmıştır. Şâzeliyye'nin kollarından Cezûliyye'nin kurucusu Şeyh Muhammed b. Süleyman el-Cezûlî, Ebü'l-Abbas İbn Âşir ve İbn Abbâd er-Rundî gibi mutasavvıflar sosyal hayata aktif olarak katılmış ve cihad hareketinde önemli rol oynamışlardır. Ayrıca bu dönemde özellikle Fas şehrinde olmak üzere "dârü'l-fakîha" adı verilen kızlara ait medreselerin bulunduğu, buralardan Sâre bint Ahmed b. Osman, Ümmü Hânî el-Abdûse ve kız kardeşi Fâtıma ve Ümmü'l-Benîn gibi kadın âlimlerin yetiştiği kaydedilmektedir.

Mağrib'de Merînîler döneminde mimari faaliyetlerde büyük canlanma görülmüş, bilhassa Endülüs tarzı mimari ve süsleme sanatı yayılmaya başlamıştır. Merînîler kurdukları veya imar ettikleri Fâsülcedîde, Binye, Mansûre, Miknâs ve Tıtvân gibi şehirleri cami, medrese, kütüphane, zâviye, kale, köprü, su kemeri ve çeşmelerle donattılar. Fas'ta Saffârîn, Hulefâiyyîn, Beyzâ, Sihrîc, Attârîn, Misbâhiyye, Bû İnâniyye (Tâliatü Fas) ve Selâ'da Tâlia Tıp Medresesi bu devirde inşa edilen medreselerin başta gelenleridir. Camilerin en önemlileri ise Fas şehrinde Hamrâ, Lellâ Zehr ve Lellâ Garîbe, Tilimsân yakınlarında Mansûre Camii, Ubbâd (Sîdî Bû Medyen) Camii ile Sîdî el-Halvî Camii'dir. Çinileri, duvar ve tavan nakışları, muhteşem ahşap mihrabı ve çinili minaresiyle Ubbâd Camii bir müzeye benzetilmektedir. Merînîler'in Fâsülcedîde'de yaptırdıkları surun Bâbüssemmârîn, Bâbüddekkâkîn ve Bâbülmahzen adlarını taşıyan kapıları günümüze kadar gelmiştir. Hükümdarların türbelerini ihtiva eden Şellâh Külliyesi de zamanımıza ulaşan eserler arasındadır (mimari için ayrıca bk. *DİA*, XXVII, 319-321).

Bû İnâniyye Medresesi'nin pencere süslemelerinden bir detay

BİBLİYOGRAFYA :

İbn İzârî, *el-Beyânü'l-muġrib*, Tıtvân 1960, s. 111, 388; İbn Ebû Zer', *el-Enîsü'l-muṭrib*, Rabat 1973; *ez-Zaḫîretü's-seniyye fî târîḫi'd-Devleti'l-Merîniyye*, Rabat 1972; İbn Battûta, *Tuḥfetü'n-nüẓẓâr*, Mısır 1322, II, 177, 195-200, 281; İbn Haldûn, *el-'İber*, VII; a.mlf., *Mukaddime* (trc. Süleyman Uludağ), İstanbul 1982, I, 496-499, 690-691, 843-847, 856-857, 864; II, 1013-1015; Hasan el-Vezzân, *Vaṣfü İfrîḳıyye*, I, 37-38, 48-49, 225-226, 239, 250, 282; İbnü'l-Kādî, *Cezvetü'l-iḳtibâs*, Rabat 1973, I, 268-269, 299; Makkarî, *Nefḥu'ṭ-ṭîb* (nşr. M. Abdülhamîd), Kahire 1949, VI, 106-112, 119; Ali el-Ceznâî, *Zehretü'l-âs* (nşr. A. Bel), Cezayir 1923, s. 26, 33, 39, 73; Mahmûd Makdîş, *Nüzhetü'l-enẓâr fî 'acâ'ibi't-tevârîḫ ve'l-aḫbâr* (nşr. Ali ez-Zevârî – Muhammed Mahfûz), Beyrut 1988, I, 521-532; Selâvî, *el-İstiḳṣâ*, III-IV; Muhammed b. Ca'fer el-Kettânî, *Selvetü'l-enfâs*, Fas 1316, II, 114, 157-159; III, 149, 222, 259, 276, 285; H. Koehler, *La pénétration chrétienne au Maroc la mission franciscaine à Meknès*, Paris 1914, s. 919-924; E. Lévi-Provençal, *Les historiens des Chorfa*, Paris 1922, s. 223, 366, 397; a.mlf., *Extraits des historiens arabes du Maroc*, Paris 1948, s. 47; R. Montagne, *Les berbères et le makhzen dans le sud du Maroc*, Paris 1930, s. 70-83; P. Champion, *Le Maroc et ses villes d'art*, Paris 1931, I-II; Aziz Samih İlter, *Şimali Afrika'da Türkler*, İstanbul 1936, I, 46-50; G. Marçais, *La Berbérie musulmane et l'orient au moyen âge*, Paris 1946, s. 233-235, 278-284, 291-304; a.mlf., *L'art musulman*, Paris 1962, s. 126-141; a.mlf., "Merînîler", *İA*, VII, 763-766; H. Terrasse, *Histoire du Maroc*, Casablanca 1950, I; H. W. Hazard, *The Numismatic History of Late Medieval North Africa*, New York 1952, s. 192-227, 275-278; Ch. A. Julien, *Histoire de l'Afrique du nord: Tunisie, Algérie, Maroc*, Paris 1952, s. 118, 132-146, 154-198; a.mlf., *Le Maroc face aux impérialismes (1415-1956)*, Paris 1978, s. 19-21; Roger le Tourneau, *Les débuts de la dynastie sa'dienne*, Alger 1954, s. 10-12, 20-21; a.mlf., *Fâs fî 'aṣri Benî Merîn* (trc. Nikola Ziyâde), Beyrut 1967; a.mlf., *Fâs ḳable'l-ḥimâye* (trc. ve nşr. Muhammed Haccî – Muhammed el-Ahdar), Beyrut 1406/1986, s. 95-118; M. Abdullah İnân, *'Aṣrü'l-Murâbıṭîn ve'l-Muvaḥḥidîn fi'l-Maġrib ve'l-Endelüs*, Kahire 1383/1964, s. 336, 570; a.mlf., *Nihâyetü'l-Endelüs*, Kahire 1408/1987, s. 127-128, 147-148; J. L. Miège, *Le Maroc*, Paris 1965, s. 28-31; M. Peyrouton, *Histoire générale de Maghreb Maroc, Algérie, Tunusie des*

origines à nos jours, Paris 1966, s. 102-105; J. Brignon v.dğr., *Histoire du Maroc*, Casablanca 1966, s. 133-174; Abdelhamid Benachenhou, *Connaissance du Maghreb*, Alger 1971, s. 85, 105, 138-140; Zambaur, *Manuel*, s. 79; Abdülhâdî et-Tâzî, *Câmiʿu'l-Ḳaraviyyîn: el-Mescid ve'l-câmiʿa bi-medîneti Fâs*, Beyrut 1973, II, 420-430, 437-448, 450-453; a.mlf., *el-İlmâm bi-men vâfeḳa ḥükmühû li'l-Maġrib*, Rabat 1402/1982, s. 25; a.mlf., *el-Mûcez fî târîḫi'l-ʿalâḳāti'd-devliyye li'l-memleketi'l-Maġribiyye*, Rabat 1404/1984, s. 61-77; R. Thoden, *Abū'l-Ḥasan ʿAlī: Merinidenpolitik zwischen Nordafrika und Spanien in den Jahren 710-752/1310-1351*, Freiburg 1973; Abdülvehhâb b. Mansûr, *Aʿlâmü'l-Maġribi'l-ʿArabî*, Rabat 1398/1978, s. 123-126, 242 vd.; Emîn Muhammed Avazullah, *el-ʿAlâḳāt beyne'l-Maġribi'l-ʿAḳṣâ ve's-Sûdâni'l-Ġarbî*, Cidde 1399/1979, s. 36-37; Abdurrahman b. Muhammed el-Cîlâlî, *Târîḫu'l-Cezâʾiri'l-ʿâm*, Beyrut 1400/1980, II, 98-127; Muhammed el-Menûnî, *Varaḳāt ʿani'l-ḥaḍâreti'l-Maġribiyye fî ʿaṣri Benî Merîn*, Rabat 1980; a.mlf., "Nüẓumü'd-Devleti'l-Merîniyye", *el-Baḥs̱ü'l-ʿilmî*, sy. 2, Rabat 1964, s. 203-237; sy. 3, s. 251-259; sy. 4-5 (1965), s. 241-248; Seyyid Abdülazîz Sâlim, *el-Maġribü'l-kebîr fi'l-ʿaṣri'l-İslâmî*, Beyrut 1981, II, 573, 781-785, 819-828, 867-880, 945; Muhammed el-Garbî, *Bidâyetü'l-ḥükmi'l-Maġribî fi's-Sûdâni'l-Ġarbî*, Küveyt 1982, s. 46-52; İbrâhim Harekât, *el-Maġrib ʿabre't-târîḫ*, Dârülbeyzâ 1405/1984-85, II, 5-162; III, 120, 172, 411, 500, 556-557, 564-566; a.mlf., "Medḫal ilâ târîḫi'l-ictimâʿî ve'l-ʿaskerî li-ʿahdi Benî Merîn", *el-Baḥs̱ü'l-ʿilmî*, sy. 27 (1977), s. 91-100; M. Îsâ el-Harîrî, *Târîḫu'l-Maġribi'l-İslâmî ve'l-Endelüs fi'l-ʿaṣri'l-Merînî*, Küveyt 1405/1985; Muhammed b. Şakrûn, *Meẓâhirü's-s̱eḳāfeti'l-Maġribiyye dirâse fi'l-edebi'l-Maġribî fi'l-ʿaṣri'l-Merînî*, Kazablanka 1985; A. L. de Premare, *Sîdi Abd-er-Rahmân el-Mejdûb*, Paris 1985, s. 21-23, 36, 43-44; Hasan es-Sâih, *el-Ḥaḍâretü'l-İslâmiyye fi'l-Maġrib*, Dârülbeyzâ 1406/1986, s. 253-284; Ali Hâmid el-Mâhî, *el-Maġrib fi ʿahdi's-Sulṭân Ebî ʿİnân el-Merînî*, Dârülbeyzâ 1986; Rıdvân b. Şakrûn, *Şiʿrü's-selâṭîn ve'l-ümerâʾi'l-Merîniyyîn*, Rabat 1986, s. 221-236; Ahmed Khaneboubi, *Les premiers sultans mérinides, 1269-1331: Histoire politique et sociale*, Paris 1987; Jamil M. Abu'n-Nasr, *A History of the Maghrib in the Islamic Period*, Cambridge 1987, s. 103-118; Yûsuf el-Kettânî, *Meʿâlim İslâmiyye*, Rabat 1407/1987, s. 151-153; M. A. Manzano Rodríguez, *La intervención de los Benimerines en la Peninsula Ibérica*, Madrid 1992; Hüseyin Mûnis, *Târîḫu'l-Maġrib ve ḥaḍâratüh*, Beyrut 1412/1992, II/3, s. 5-72; Halima Ferhat, *Sabta des origines au XIVe siècle*, Rabat 1993, s. 225, 235, 240, 242, 259, 268, 269, 294, 295, 298, 302, 415, 417, 431; a.mlf. – Abdülahad es-Sebtî, *el-Medeniyye fi'l-ʿaṣri'l-vasîṭ ḳaẓâyâ ve veṣâʾiḳ min târîḫi'l-ġarbi'l-İslâmî*, Dârülbeyzâ 1994, s. 63-66, 73-75, 83-91, 125-129; Şâkir Mustafa, *Mevsûʿatü düveli'l-ʿâlemi'l-İslâmî ve ricâlihâ*, Beyrut 1993, II, 1275-1297; Abdülfettâh Mukallid el-Guneymî, *Mevsûʿatü târîḫi'l-Maġribi'l-ʿArabî*, Kahire 1414/1994, III/5, s. 204-345; İsmail Yiğit, *Siyasî-Dinî-Kültürel-Sosyal İslâm Tarihi: Memlûkler*, İstanbul 1995, IX, 153-279; Necîb Zebîb, *el-Mevsûʿatü'l-ʿâmme li-târîḫi'l-Maġrib ve'l-Endelüs*, Beyrut 1415/1995, III, 55-102; C. E. Bosworth, *The New Islamic Dynasties*, Edinburgh 1996, s. 41-42; Abdülkādir Zimâme, "Benû Merîn bi-Fâs", *el-Baḥs̱ü'l-ʿilmî*, XIV/27 (1977), s. 267-276; Muhammed Rezûk, "et-Teḏḫulü'l-Merînî bi'l-Endelüs, mülâḥaẓât evveliyye", *Mecelletü Dirâsât Endelüsiyye*, sy. 17, Tunus 1417/1997, s. 31-41; E. Lévi-Provençal – G. S. Colin, "Fas", *İA*, IV, 486-496, 504-507; P. de Cénival, "Merakeş", *a.e.*, VII, 741; G. Yver, "al-Maghrib", *EI²* (Fr.), V, 1180; M. Shatzmiller, "Marinides", *a.e.*, VI, 556-559; Abdülkerim Özaydın, "Ebû İnân el-Merînî", *DİA*, X, 169; A. Engin Beksaç, "Mağrib", *a.e.*, XXVII, 319-321; Muhammed el-Kablî, "Benî Merîn", *Maʿlemetü'l-Maġrib*, Rabat 1413/1992, V, 1561-1562.

 İSMAİL CERAN

MERÎSÎ

(bk. BİŞR b. GIYÂS).

MERÎSİYYE

(المريسيّة)

Cehmiyye ile Mürcie'nin görüşlerini benimseyen Bişr b. Gıyâs el-Merîsî'ye nisbet edilen fırka

(bk. BİŞR b. GIYÂS).

MERİYE

(المرية)

Endülüs'te müslümanlar tarafından kurulan bir şehir.

Günümüzde Almería adıyla anılmakta olup İspanya'nın güneydoğusunda, aynı ismi taşıyan körfeze hâkim bir tepenin yamaçlarından kıyıya doğru inen eğimli bir yüzey üzerinde kurulmuştur. Endülüs'ün doğusu fethedildiğinde (714-716) Meriye'nin üzerinde bulunduğu topraklarda önemli bir yerleşim merkezi mevcut değildi. Fetih ordusunda yer alan Araplar'dan bölgeye ilk defa Yemen kökenli Benî Sirâc kabilesi yerleşti. Bunlar Beccâne (Pechina) şehrini kurdular ve şehri korumak için Beccâne nehrinin denize döküldüğü yere yakın ve körfeze hâkim bir tepe üzerine Meriyyetü Beccâne denilen bir gözetleme kulesi diktiler. İlbîre (Elvira) Arapları ile Akdeniz'deki korsanların ve hıristiyan güçlerin dikkatlerini Beccâne'ye çevirmeleri, Fâtımîler'in de Endülüs'ü güneyden tehdit eder hale gelmeleri üzerine III. Abdurrahman 344 (955) yılında kulenin yerine bugün Alcazaba (el-Kasaba) denilen kaleyi yaptırdı; böylece kalenin etrafında zamanla gelişen Meriye şehrinin temelleri atılmış oldu. III. Abdurrahman ayrıca körfezde büyük bir tersane inşa ettirdi. X. yüzyılda Magrib-i Aksâ ve Endülüs'ü hâkimiyetleri altına almaya teşebbüs eden Fâtımîler'in geri püskürtülmesinde ve Normanlar'ın (Vikingler) sahillerden uzaklaştırılmasında Meriye Limanı ve donanması önemli rol oynamıştır..

399'da (1009) Âmirî ailesi iktidardan uzaklaştırılırken Kurtuba'dan kaçan Slav asıllı kumandanlardan Hayrân el-Âmirî ve ardından Züheyr'in Meriye'nin yönetimini ele geçirmelerinden sonra şehir büyümeye başladı. Züheyr'in Gırnata'yı zaptetmeye çalışırken ölmesi üzerine Meriyeliler, Belensiye'de (Valencia) hüküm süren Âmirî Hâcib Abdurrahman b. Ebû Âmir'in oğlu Abdülazîz'e bağlılıklarını bildirdiler. Abdülazîz'in Meriye'ye vali tayin ettiği Maan b. Sumâdıh et-Tücîbî kısa süre içinde bağımsızlığını ilân etti (433/1042) ve Lûrka (Lorca), Beyyâse (Baeza), Ceyyân'ı (Cáen) Meriye'ye bağladı. Böylece Meriye'de mülûkü't-tavâiften Tücîbîler'in bir kolu olan Benî Sumâdıh dönemi (1042-1091) başlamış oldu.

Benî Sumâdıh devrinde Meriye mimari, ticaret, bilim ve kültür alanlarında en parlak günlerini yaşadı. Donanma üssü niteliğini sürdürmesinin yanında Endülüs'ün en işlek ticarî limanı olarak zenginleşen şehirde önemli imar faaliyetleri gerçekleştirildi. Benî Sumâdıh sarayı İbnü'l-Haddâd el-Vâdîâşî, İbn Ubâde ve İbn Şüheyd gibi Endülüs'ün âlim, şair ve ediplerinin akınına uğradı. Buna karşılık Benî Sumâdıh siyasî alanda fazla başarılı olamadı. Murâbıtlar Gırnata'yı aldıktan sonra Meriye'yi kuşattılar. Uzun süren kuşatma sırasında halkın bir bölümü şehri terketti. Benî Sumâdıh'tan Muizzüddevle bir süre el-Kasaba'da direndiyse de nihayet ailesiyle birlikte Akdeniz'deki Benî Mezğannâ adasına yerleşmek üzere şehirden ayrıldı; ayrılırken takip edilmesini önlemek için körfezdeki donanmayı ateşe verdi.

Murâbıtlar Meriye'yi idarî yönden Gırnata'ya bağladılar. Bununla birlikte şehir askerî ve ticarî liman olarak önemini korudu. Muizzüddevle tarafından yakılan gemilerin yerine çok güçlü yeni bir donanma inşa edildi. İdrîsî bu dönemde Şam'dan, İskenderiye'den ve başka birçok yerden ticaret gemilerinin Meriye'ye uğradığını, halkının zenginleştiğini, şehrin çok büyüdüğünü ve mâmur olduğunu belirtmektedir. Endülüs'teki en değerli kumaş-